

Nierówności w rozwoju społeczno-gospodarczym na świecie

Problem przestrzennego zróżnicowania w poziomie rozwoju zarówno ekonomicznego, jak i społecznego na świecie, pomimo licznych publikacji (Kołodko, 2014; Orłowski, 2011; Sopoćko, 2012), jest tematem ciągle aktualnym. ONZ, Bank Światowy, MFW i wiele innych organizacji, stowarzyszeń czy państw podejmuje inicjatywy i działania mające na celu aktywizację społeczeństw żyjących w ubóstwie, krajów słabo rozwiniętych gospodarczo, aby przyspieszyć ich rozwój i wyrwać z ubóstwa materialnego i społecznego. Niestety, działania te i niezbyt wysoka pomoc finansowa państw bogatych jak dotychczas tylko niektórym krajom pozwoliła osiągnąć zadowalający postęp. Zdecydowana jednak większość państw afrykańskich, niektórych azjatyckich i Ameryki Łacińskiej coraz bardziej odstaje od państw najbogatszych.

Głównym celem artykułu jest dokonanie typologii krajów pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego na podstawie raportu Human Development Report z 2013 r. (*The Rise...*, 2013). Na łamach „Wiadomości Statystycznych” zagadnienie to było omawiane przez J. Mijakowską (1994) i L. Nowak (1999), a także przez innych autorów (Kuciński, 1999; Rakowski, 2007; Kotyński, 2013). W 2014 r. problem ten skrótowo sygnalizowali G. W. Kołodko i b. prezes PAN M. Kleiber (2014) na łamach „Rzeczpospolitej”. Raport z 2013 r. sporządzony dla United Nations Development Program (UNDP) (*The Rise...*, 2013) dzielił kraje na 4 grupy pod względem wartości *HDI*:

- bardzo wysoko rozwinięte z wartością wskaźnika powyżej 0,800 (47 państw), przeciętna wartość — 0,905;
- wysoko rozwinięte, mieszczące się w przedziale 0,712—0,796 (47 państw), przeciętna wartość — 0,758;
- średnio rozwinięte, mieszczące się w przedziale 0,536—0,710 (47 państw), przeciętna wartość — 0,640;
- nisko rozwinięte z wartością wskaźnika poniżej 0,534 (46 państw), przeciętna wartość — 0,466.

Zdaniem piszącego te słowa podział ten nie jest klarowny¹, ponieważ jest on zbyt ogólny. Sugerowano się nie poziomem osiągniętego rozwoju, lecz koncepcją podziału państw na 4 grupy, przyjmując zasadę, że do każdej grupy (poza

¹ Podobnie jak podział na 3 kategorie: kraje rozwinięte, kraje rozwijające się, kraje transformacji (Śledziwska, Witkowski, 2012).

ostatnią) zaliczono 47 krajów. Między państwem znajdującym się na końcu listy w danej grupie i tymi na początku następnej grupy nie ma większych różnic w wartości wskaźnika *HDI*.

Biorąc pod uwagę niedoskonałości tego podziału można uznać, że klasyfikacja pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego jest wciąż sprawą otwartą. W zaprezentowanym tu opracowaniu podzielono państwa na 12 grup i nadano im nazwy, ale również ten podział nie odzwierciedla w pełni nierówności w ich rozwoju. Raport UNDP z 2013 r. prócz wskaźnika *HDI*, czyli uwzględnienia w ocenie poziomu rozwoju dochodu (PKB) przypadającego na mieszkańca w USD mierzonego parytetem siły nabywczej, poziomu skolaryzacji oraz długości życia mieszkańców, bierze pod uwagę także nierówności w społeczeństwie w zakresie wysokości dochodów oraz w dostępie do służby zdrowia i oświaty. Od 2010 r. *HDI* jest korygowany wskaźnikiem nierówności, stąd otrzymujemy wskaźnik *IHDI* (*Inequality-Adjusted Human Development Index*). *IHDI* ma niższą wartość od wskaźnika *HDI* w tych państwach, w których są wyższe nierówności, gdy występują mniejsze nierówności oba wskaźniki są do siebie zbliżone.

Raport UNDP z 2013 r. pozwala na podstawie wskaźnika *HDI* prześledzić postęp w rozwoju społeczno-gospodarczym, jaki dokonał się w poszczególnych państwach w latach 1980—2012. Ważny jest również trzeci wskaźnik uwzględniony w tym raporcie — *HDI* niedochodowe (*non-income*), którego wartość w większości państw jest wyższa od *HDI* ogólnego, a niższa w tych, w których wysokość dochodów przypadających na mieszkańca nie ma pełnego wpływu na poziom edukacji i długość życia mieszkańców.

W artykule kraje oraz terytoria zależne lub stowarzyszone (jak np. Porto Rico, Palau) podzielono ze względu na osiągnięty poziom rozwoju społeczno-gospodarczego (*HDI*) na 12 grup². Jeśli przyjmiemy za podstawę kraje o najwyższym poziomie rozwoju, to oczywiste jest, że te wymienione na końcu każdej grupy zbliżone są pod względem poziomu rozwoju do państw wymienionych na początku grupy następnej. Niestety, takie wady można obserwować w większości podziałów stosowanych w praktyce (Młodak, 2006; Ward, 1963).

Podstawą rozważań i klasyfikacji krajów³ pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego jest wartość wskaźnika ogólnego *HDI*, uzupełnianego występującą nierównością w analizowanych państwach i zastępowanego *IHDI*. Poddano ocenie również wartość wskaźnika bezdochodowego *HDI* oraz dochodów przypadających na mieszkańca w 2012 r. wyrażonych w sile nabywczej w dolarach z 2005 r. (*Gross National Income* — *GNI*).

² Zgodnie z przyjętą metodologią kraje pod względem rozwoju można uszeregować w przedziale od 0 do 1 i przyjmując wartość od 0,100 do powyżej 0,900. Dla uproszczenia przyjęto punktację od 100 do powyżej 900.

³ Pojęcie kraj/państwo, mimo różnic znaczeniowych, jest używane zamiennie.

KRAJE NAJWYŻEJ ROZWINIĘTE

W 2012 r. do grupy o najwyższym poziomie rozwoju zaliczono 15 państw, czyli te które osiągnęły powyżej 900 punktów *HDI*. Do nich dołączono Hongkong — specjalny region administracyjny Chin. W grupie tej znajduje się 8 krajów europejskich i 8 położonych na trzech innych kontynentach. Najwyższy poziom rozwoju reprezentuje Norwegia, Australia i Stany Zjednoczone (tabl. 1). Końcowe miejsce wśród grupy najwyżej rozwiniętych państw zajmuje Izrael⁴ (900 punktów). Korea Płd. jest z kolei przykładem państwa, które od 1960 r. dokonało olbrzymiego postępu (Chang Ha-Joon, 2011). Jeszcze w 1970 r. kraj ten miał niższe nominalne PKB (8936 mln USD) niż Polska (27665 mln USD). Tymczasem w 2012 r. pod względem wysokości nominalnego PKB (1130,5 mld USD) Korea Płd. była na 15 miejscu na świecie (Polska na 24 miejscu z 489,8 mld USD). Różnica w wartości *HDI* między Norwegią i Izraelem wynosiła 55 punktów, natomiast w wartości *IHDI* aż 104.

TABL. 1. PODSTAWOWE WSKAŹNIKI POZIOMU ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO WEDŁUG KRAJÓW NAJWYŻEJ ROZWINIĘTYCH

Ranga	Kraje	<i>HDI</i>	<i>IHDI</i> ²	Różnica ^a <i>HDI</i> i <i>IHDI</i>	<i>GNI</i> ^b per capita	Non- -income ^c <i>HDI</i>	Różnica non- -income <i>HDI</i> i <i>IHDI</i>	Ludność w mln		
								1950	2000	2012
2012										
1	Norwegia	955	894	61	48688	977	22	3,3	4,5	5,0
2	Australia	938	864	74	34340	978	40	8,2	18,7	21,8
3	Stany Zjednoczone	937	821	116	43480	958	21	157,8	284,8	314,5
4	Holandia	921	857	64	37282	945	24	10,1	15,9	16,8
5	Niemcy	920	856	64	35431	948	28	68,4	82,3	81,6
6	Nowa Zelandia	919	.	.	24358	978	59	1,9	4,2	4,4
7	Irlandia	916	850	66	28671	960	44	3,0	3,8	4,7
8	Szwecja	916	859	57	36143	940	24	7,0	9,5	9,5
9	Szwajcaria	913	849	64	40527	926	13	4,7	7,3	8,0
10	Japonia	912	.	.	32545	942	30	83,6	127,0	127,6
11	Kanada	911	832	79	35369	934	23	13,7	30,7	33,9
12	Korea Płd.	909	758	151	28231	949	40	18,9	46,8	49,0
13	Hongkong	906	.	.	45598	907	1	2,0	6,7	7,1
14	Islandia	906	848	58	29176	943	37	0,1	0,3	0,3
15	Dania	901	845	56	33518	924	23	4,3	5,3	5,6
16	Izrael	900	790	110	26224	942	42	1,3	6,1	7,6

^a Od wartości wskaźnika *HDI* odjęto wartość *IHDI*. ^b *Gross National Income (GNI)* w międzynarodowych dolarach, wyrażony w sile nabywczej PPP (*purchasing power parity*) z 2005 r. ^c *HDI* bezdochodowe.

U w a g a. Ranga (pierwsza kolumna) oznacza pozycję w grupie 187 omawianych krajów, wziętych pod uwagę w zaprezentowanej w artykule analizie.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie *The Rise...* (2013); *World...* (2009).

⁴ Do grupy 16 krajów najwyżej rozwiniętych należy zaliczyć: San Marino i Monako, pominięte w Raporcie z 2013 r. Przekroczyły one 900 punktów kilka lat wcześniej. Te dwa księstwa, nie liczące więcej niż 40 tys. mieszkańców każde reprezentują najwyższy poziom rozwoju na świecie.

Pod względem wskaźnika *IHDI* pierwsze miejsce w grupie zajmowała również Norwegia, a ostatnie Korea Płd. Właśnie Korea Płd., obok Stanów Zjednoczonych i Izraela, charakteryzowała się największą różnicą wartości między wskaźnikiem *HDI* a *IHDI*.

Warto zwrócić uwagę na wysokość dochodów przypadających na mieszkańca w 2012 r. Spośród 16 krajów najwyższymi dochodami wyróżniała się również Norwegia, drugie miejsce zajmował Hongkong. Najniższe dochody notowano w Nowej Zelandii, a tylko nieco wyższe w Izraelu, Korei Płd., Irlandii i Islandii. Dochody *per capita* Nowej Zelandii były dwukrotnie niższe aniżeli Norwegii, ale pod względem wartości *HDI* zajmowała 6 pozycję na świecie. Wysoka pozycja Nowej Zelandii w rankingu *HDI* zależała od długowieczności (80,8 lat) obywateli i ich wyedukowania. Poziom oświaty znacząco wpływa na długość życia mieszkańców, ale w przypadku Nowej Zelandii dużą rolę odgrywa również korzystny klimat, środowisko przyrodnicze oraz zdrowa żywność. Nowa Zelandia, wraz z Australią, zajmowała też najwyższą pozycję na świecie pod względem *HDI* bezdochodowego, ale jednocześnie spośród grupy państw najwyższej rozwiniętych wykazywała największą różnicę między *HDI* ogólnym i *HDI* bezdochodowym (59 punktów).

Odwrotna sytuacja panowała w Hongkongu i częściowo w Szwajcarii, gdzie wysoki poziom rozwoju kapitału ludzkiego osiągnięto dzięki dochodom. W Hongkongu różnica między *HDI* ogólnym i bezdochodowym była minimalna, podobnie jak w Szwajcarii. W 2012 r. w grupie najwyższej rozwiniętych 16 krajów mieszkało 697,4 mln ludności (od 1950 r. więcej o 309,1 mln).

KRAJE BARDZO WYSOKO ROZWIĘTE

Do drugiej grupy należą kraje, których wartości *HDI* zamknęły się w przedziale 899—850. Kraje te można zatem uważać za bardzo wysoko rozwinięte. W skład grupy wchodzi 14 państw, w tym 12 europejskich i dwa azjatyckie: Singapur i Brunei (tabl. 2). Dość zaskakujące jest, że w tej grupie obok Belgii czy Austrii znalazły się: Słowenia, która do 1990 r. wchodziła w skład Jugosławii (Wiatr, 2006), Czechy z byłego obozu socjalistycznego i Grecja ze strefy euro (Millet, Toussaint, 2012).

TABL. 2. PODSTAWOWE WSKAŹNIKI POZIOMU ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO W 2012 R. KRAJÓW BARDZO WYSOKO ROZWIĘTYCH

Ranga	K r a j e	<i>HDI</i> 2012	<i>IHDI</i> 2012	Różnica 1—2	<i>GNI</i> <i>per</i> <i>capita</i> 2012	<i>Non-</i> <i>income</i> <i>HDI</i>	Różnica 5—1	Ludność w mln		
								1950	2000	2012
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
17	Belgia	897	825	72	33429	917	20	8,6	10,2	11,0
18	Austria	895	837	58	36428	908	13	6,9	8,1	8,4
18	Singapur	895	.	.	52613	880	-15	1,0	4,0	5,3

TABL. 2. PODSTAWOWE WSKAŹNIKI POZIOMU ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO W 2012 R. KRAJÓW BARDZO WYSOKO ROZWIĘTYCH (dok.)

Ranga	K r a j e	HDI	IHDI	Różnica 1—2	GNI per capita 2012	Non- -income HDI	Różnica 5—1	Ludność w mln		
		2012	2012					1950	2000	2012
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
20	Francja	893	812	81	30277	919	26	41,8	59,2	63,6
21	Finlandia	892	839	53	32510	912	20	4,0	5,2	5,4
21	Słowenia	892	840	52	23999	936	44	1,5	2,0	2,1
23	Hiszpania	885	796	89	25947	919	34	28,0	40,2	47,4
24	Liechtenstein	883	.	.	84880	832	-51	0,02	0,03	0,04
25	Włochy	881	776	105	26158	911	30	47,1	57,7	59,6
26	Luksemburg	875	813	62	48285	858	-17	0,3	0,4	0,5
26	Wielka Brytania	875	802	73	32538	886	11	50,6	58,9	63,3
28	Czechy	873	826	47	22067	913	40	8,9	10,2	10,6
29	Grecja	860	760	100	20511	899	39	7,6	11,0	9,8
30	Brunei	855	.	.	45690	832	-23	0,1	0,3	0,4

U w a g a. Jak przy tabl. 1.
Ź r ó d ł o: jak w tabl. 1.

Włochy i Grecja wyróżniają się spośród państw europejskich dużą nierównością podziału dochodów, o czym świadczy znacznie niższa wartość wskaźnika *IHDI* niż *HDI* (tabl. 2). Najmniejsze nierówności w podziale dochodów, jak też dostępność do oświaty i służby zdrowia występowały w Czechach, Słowenii, Finlandii i Austrii.

W omawianej grupie państw najwyższe dochody na mieszkańca osiągał Liechtenstein, najniższe natomiast mieszkańcy Grecji, Czech i Słowenii. Dochody mieszkańców Grecji były czterokrotnie niższe aniżeli dochody ludności Liechtensteinu, który osiąga je ze świadczonych usług finansowych (bankowych), podobnie jak Luksemburg. Z kolei Singapur wysokie dochody uzyskiwał dzięki wszechstronnie rozwiniętym usługom oraz przemysłowi elektronicznemu (Chang Ha-Joon, 2011), ponadto charakteryzuje się zarówno bardzo wysoką wartością importu przypadającą na mieszkańca, jak i jeszcze wyższą eksportu. Brunei natomiast wysoką pozycję zawdzięcza eksportowi ropy naftowej oraz diamentów. Te 4 kraje wysoką pozycję w rankingu rozwoju społeczno-gospodarczego zawdzięczają dochodom, a nie kapitałowi społecznemu, tak jak to się dzieje w Słowenii, Czechach i Grecji oraz w nieco mniejszym stopniu w Hiszpanii, Włoszech i Francji. W 2012 r. w krajach bardzo wysoko rozwiniętych zamieszkiwało 287,4 mln osób (od 1950 r. więcej o ok. 40%).

KRAJE WYSOKO ROZWIĘTE

Do grupy krajów wysoko rozwiniętych zaliczono 17 państw, które osiągnęły wartość wskaźnika *HDI* od 848 (Cypr) do 805 (Chorwacja). Wśród nich na 39 pozycji znalazła się Polska. Z grupy tej 6 krajów należy do UE. Największe różni-

ce między wartością *HDI* i *IHDI* wystąpiły w Argentynie, Chile i Chorwacji, zaś najmniejsze w Słowacji i na Węgrzech. Najwyższymi dochodami przypadającymi na mieszkańca charakteryzowała się ludność Kataru i o połowę niższymi Zjednoczone Emiraty Arabskie (ZEA). Dochody (*GNI*) *per capita* Łotwy — najniższe w tej grupie państw — były prawie sześciokrotnie mniejsze niż mieszkańców Kataru. Warto zwrócić uwagę na cztery państwa wyspiarskie, które osiągnęły stosunkowo wysokie dochody z turystyki, jak Seszele i Barbados lub też z turystyki i usług finansowych, jak Cypr i Malta. Z turystyki czerpały główne dochody również Andora, a także Chorwacja. Katar oraz ZEA osiągnęły wysokie dochody z eksportu ropy i gazu ziemnego.

TABL. 3. PODSTAWOWE WSKAŹNIKI POZIOMU ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO W 2012 R. KRAJÓW WYSOKO ROZWIĘTYCH

Ranga	K r a j e	<i>HDI</i>	<i>IHDI</i>	Różnica	<i>GNI</i>	<i>Non-</i>	Różnica	Ludność w mln		
		2012	2012	1—2	<i>per capita</i> 2012	<i>-income</i> <i>HDI</i>	5—1	1950	2000	2012
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
31	Cypr	848	751	97	23825	869	21	0,5	0,8	0,8
32	Malta	847	778	69	21184	876	29	0,3	0,4	0,4
33	Andora	846	.	.	33918	839	-7	0,0	0,07	0,09
33	Estonia	846	770	76	17402	892	46	1,1	1,4	1,3
35	Słowacja	840	788	52	19696	872	32	3,5	5,4	5,4
36	Katar	834	.	.	87478	761	-73	0,04	0,7	1,8
37	Węgry	831	769	62	16088	874	43	9,3	10,2	10,0
38	Barbados	825	.	.	17308	859	34	0,2	0,3	0,3
39	Polska	821	740	81	17776	851	30	24,8	38,4	38,0
40	Chile	819	664	155	14987	863	44	6,1	15,4	17,4
41	Litwa	818	727	91	16858	850	32	2,6	3,5	3,2
41	ZEA	818	.	.	42716	783	-35	0,1	3,2	8,1
43	Portugalia	816	729	87	19907	835	19	8,4	10,2	10,6
44	Łotwa	814	726	88	14724	856	42	2,0	2,4	2,0
45	Argentyna	811	653	158	15347	848	37	17,1	36,9	40,9
46	Seszele	806	.	.	22615	808	2	0,0	0,09	0,09
47	Chorwacja	805	683	122	15419	837	32	3,8	4,4	4,3

U w a g a. Jak przy tabl. 1.

Ź r ó d ł o: jak w tabl. 1.

Katar, ZEA oraz Andora wyróżniają się wyższym *HDI* ogólnym od bezdochodowego, czyli wysokie dochody *per capita* w o wiele mniejszym stopniu niż w innych państwach miały wpływ na wzrost kapitału społecznego. Z kolei największy wpływ dochodów na wzrost kapitału ludzkiego miał miejsce w Estonii, Chile, na Węgrzech, Łotwie i w Argentynie. Polskę pod tym względem wyprzedzają jeszcze: Barbados, Chorwacja, Słowacja i Litwa.

W 2012 r. w omawianej grupie państw wysoko rozwiniętych mieszkało 144,5 mln ludności. W niektórych z nich w ciągu półwiecza nastąpiło podwo-

jenie liczby ludności (Chile, Argentyna) lub zwielokrotnienie (Katar, ZEA, Seszele).

KRAJE PONIŻEJ WYSOKO ROZWIŃNIĘTYCH

W grupie tej znalazły się te kraje, których wartość *HDI* mieściła się w przedziale 799—750. Taką wartość osiągnęły 22 państwa o bardzo zróżnicowanym położeniu geograficznym — 7 państw jest z Europy, 9 z Ameryki Łacińskiej, 5 leży na kontynencie azjatyckim, jedno w Afryce (Libia) oraz jedno zaliczane jest do Oceanii (Palau). Spośród tych państw wyróżnia się Rosja zajmująca największą powierzchnię na świecie (tabl. 4).

TABL. 4. PODSTAWOWE WSKAŹNIKI POZIOMU ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO W 2012 R. KRAJÓW PONIŻEJ WYSOKO ROZWIŃNIĘTYCH

Ranga	K r a j e	<i>HDI</i>	<i>IHDI</i>	Różnica 1—2	<i>GNI</i> per capita 2012	<i>Non-</i> <i>income</i> <i>HDI</i>	Różnica 5—1	Ludność w mln		
		2012	2012					1950	2000	2012
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
48	Bahrajn	796	.	.	19154	806	10	0,1	0,7	1,4
49	Bahamy	794	.	.	27401	777	-17	0,1	0,3	0,4
50	Białoruś	793	777	16	13385	830	37	7,7	10,0	9,4
51	Urugwaj	792	662	130	13333	829	37	2,2	3,3	3,3
52	Palau	791	.	.	11463	850	59	0,001	0,002	0,002
52	Czarnogóra	791	730	61	10471	840	49	0,4	0,7	0,6
54	Kuwejt	790	.	.	52793	730	-60	0,15	2,2	3,7
55	Rosja	788	.	.	14461	816	28	102,7	147,4	142,4
56	Rumunia	786	687	99	11011	836	50	16,3	22,1	18,9
57	Bułgaria	782	704	78	11474	826	44	7,2	8,0	7,3
57	Arabia Saudyjska	782	.	.	22616	774	-8	3,2	20,8	29,1
59	Kuba	780	.	.	5539	894	114	5,9	11,1	11,2
59	Panama	780	588	192	13519	810	30	0,9	3,0	3,7
61	Meksyk	775	593	182	12947	805	30	27,7	99,7	116,6
62	Kostaryka	773	606	167	10863	816	43	1,0	3,9	4,4
63	Grenada	770	.	.	9257	827	57	0,0	0,1	0,1
64	Libia	769	.	.	13765	791	22	1,0	5,3	6,5
64	Malezja	769	.	.	13676	791	22	6,1	23,3	29,7
64	Serbia	769	696	73	9533	823	54	6,7	10,1	7,1
67	Antigua i Barbuda ...	760	.	.	13883	776	16	0,005	0,1	0,1
67	Trynidad i Tobago ...	760	644	116	21941	743	17	0,6	1,3	1,3
69	Kazachstan	754	652	102	10451	791	37	6,7	15,0	16,8

U w a g a. Jak przy tabl. 1.

Ź r ó d ł o: jak w tabl. 1.

W grupie tej znajduje się szereg państw kontynentalnych Ameryki Łacińskiej oraz wyspiarskich. Największa rozbieżność między wartością *HDI* i *IHDI* wystąpiła w Panamie, Meksyku i Kostaryce i nieco mniejsza w Urugwaju, Trynidadzie i Tobago, Kazachstanie i w Rumunii, natomiast minimalna na Białorusi.

Między państwami zaliczanymi do grupy krajów wysoko rozwiniętych istnieją bardzo duże rozpiętości w dochodach przypadających na mieszkańca. W Kuwejcie są one przeszło 9-krotnie wyższe niż na Kubie. Prócz Kuwejtu względnie wysokimi dochodami charakteryzowały się Bahamy, Arabia Saudyjska, Bahrajn i Trynidad. Niewielka społeczność wyspiarskiego państwa Bahamy, utrzymująca się z turystyki i rolnictwa, ma dwukrotnie niższe dochody niż mieszkańcy Kuwejtu. Kuwejt, Arabia Saudyjska i Bahamy wyróżniają się wyższą wartością *HDI* ogólnego od *HDI* bezdochodowego, wysokie zatem dochody *per capita* nie wpłynęły w pełni na rozwój kapitału ludzkiego. Pod tym względem wyróżniała się Kuba, Palau, Grenada, Serbia, Rumunia i Czarnogóra, w których różnica między wartością *HDI* bezdochodowego i *HDI* ogólnego przekraczała 49 punktów (tabl. 4).

W 2012 r. w krajach grupy poniżej wysoko rozwiniętych zamieszkiwało 414 mln ludności (od 1950 r. stan ludności dwukrotnie zwiększył się).

KRAJE POWYŻEJ ŚREDNIO ROZWIĘTYCH

W 2012 r. przeciętna wartość *HDI* obliczona dla wszystkich krajów wynosiła 694. Grupa krajów powyżej średnio rozwiniętych zawierała się w przedziale 749—700. Warunek ten spełniało 31 państw (tabl. 5).

TABL. 5. PODSTAWOWE WSKAŹNIKI POZIOMU ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO W 2012 R. KRAJÓW POWYŻEJ ŚREDNIO ROZWIĘTYCH

Ranga	Kraje	<i>HDI</i> 2012	<i>IHDI</i> 2012	Różnica 1—2	<i>GNI per capita</i> 2012	<i>Non-income HDI</i>	Różnica 5—1	Ludność w mln		
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
70	Albania	749	645	104	7822	807	58	1,2	3,1	2,8
71	Wenezuela	748	549	199	11475	774	26	5,1	24,4	29,2
72	Saint Kitts and Nevis	745	.	.	12460	763	18	0,0	0,1	0,1
72	Dominikana	745	.	.	10977	771	26	0,005	0,1	0,1
72	Gruzja	745	631	114	5005	845	100	3,5	4,7	4,5
72	Liban	745	575	170	12364	782	37	1,4	3,8	4,1
76	Iran	742	.	.	10695	769	27	16,9	66,1	76,6
77	Peru	741	561	180	9306	780	39	7,6	25,7	29,5
78	Macedonia	740	631	109	9377	777	37	1,2	2,0	2,1
78	Ukraina	740	672	68	6428	813	73	37,3	48,9	45,5
80	Mauritius	737	639	98	13300	745	8	0,5	1,2	1,2
81	Bośnia i Hercegowina	735	650	85	7713	787	52	2,87	3,9	3,8
82	Azerbejdżan	734	650	84	8153	780	46	2,9	8,1	9,3
83	Saint Vincent	733	.	.	9367	767	34	0,1	0,1	0,1
84	Oman	731	.	.	24092	694	-37	0,5	2,4	2,9
85	Brazylia	730	531	199	10152	755	25	54,0	174,8	195,0
85	Jamajka	730	591	139	6701	792	62	1,4	2,6	2,7
87	Armenia	729	649	80	5540	808	79	1,3	3,1	2,9
88	Saint Lucia	725	.	.	7971	768	43	0,1	0,1	0,2
89	Ekwador	724	537	187	7421	772	48	3,4	12,3	14,9

TABL. 5. PODSTAWOWE WSKAŹNIKI POZIOMU ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO W 2012 R. KRAJÓW POWYŻEJ ŚREDNIO ROZWIĘTYCH (dok.)

Ranga	K r a j e	HDI	IHDI	Różnica	GNI	Non-	Różnica	Ludność w mln		
		2012	2012	1—2	per	-	5—1	1950	2000	2012
		1	2	3	capita	income	6	7	8	9
				2012	HDI					
90	Turcja	722	560	162	13710	720	-2	21,5	68,1	75,2
91	Kolumbia	719	519	200	8711	751	32	12,6	42,0	45,2
92	Sri Lanka	715	607	108	5170	792	77	7,3	18,7	20,3
93	Algieria	713	.	.	7418	755	42	8,7	30,5	37,5
94	Tunezja	712	.	.	8103	746	34	3,5	9,6	10,8
95	Tonga	710	.	.	4153	807	97	0,0	0,1	0,1
96	Belize	702	.	.	5327	767	65	0,1	0,2	0,3
96	Dominikana	702	510	192	8506	726	24	2,3	8,7	9,6
96	Fidzi	702	.	.	4087	794	92	0,2	0,8	0,9
96	Samoa	702	.	.	3928	800	98	0,1	0,2	0,2
100	Jordania	700	568	132	5272	766	66	0,5	4,8	6,3

U w a g a. Jak przy tabl. 1.

Ź r ó d ł o: jak w tabl. 1.

Charakterystyczną cechą państw sklasyfikowanych jako powyżej średnio rozwiniętych jest duża rozbieżność pomiędzy wartością *HDI* i *IHDI*, wynikająca z olbrzymich różnic społecznych w zakresie dochodów oraz dostępności do szkolnictwa i służby zdrowia. Przykładem może tu być Kolumbia, gdzie wartość *HDI* obniżona była o 200 punktów oraz Brazylia i Wenezuela — o 199 punktów. Nieco niższe różnice między wartością *HDI* i *IHDI* wystąpiły na Dominikanie, w Peru, Ekwadorze, Libii i Turcji (różnica o 162 punkty). Należy stwierdzić, że w żadnej z dotychczas omawianych 4 grup państw o wskaźniku wartości *HDI* kształtującym się powyżej 750 nie występowały tak duże różnice między wartością *HDI* i *IHDI*, jak w grupie państw powyżej średnio rozwiniętych.

Pod względem wysokości dochodów *per capita* różnica między Omanem (najwyższe dochody) i Samoa (najniższe) była 6-krotna. 2-krotnie niższe dochody niż w Omanie notowano na Mauritiusie, w Turcji, Saint Kitts, Libanie i Wenezueli. Niskie dochody występowały również na Fidzi, w Tonga, Sri Lance, Jordanii, Belize, Armenii i na Ukrainie. Grupa państw powyżej średnio rozwiniętych charakteryzowała się zarówno wysoką rozbieżnością między wartością *HDI* i *IHDI*, jak też dużym zróżnicowaniem liczby mieszkańców i dochodów przypadających na mieszkańca. Gdyby za podstawę rozważań przyjąć wartość *IHDI*, a nie *HDI*, to na czoło tej grupy państw wysunęłaby się Ukraina, a znacznemu obniżeniu uległyby pozycje Wenezueli, Peru, Brazylii, Kolumbii i Libanu. Wzrosłaby również pozycja 3 państw kaukaskich. Można zaobserwować, że w państwach, w których panował wcześniej ustrój socjalistyczny istnieją mniejsze różnice społeczne w wysokości dochodów i w dostępności ludności do szkolnictwa i służby zdrowia niż w państwach Ameryki Południowej.

Duże różnice w tej grupie państw wystąpiły między wartością *HDI* ogólnego i wartością *HDI* bezdochodowego. Oman i Turcja miały wyższe *HDI* ogólne niż bezdochodowe, co oznacza, że dochód *per capita* w niewielkim stopniu wpływa na rozwój kapitału ludzkiego. Największy wpływ wysokości dochodu na rozwój kapitału społecznego uwidaczniał się w takich krajach, jak: Gruzja, Samoa, Tonga, Fidzi, Armenia, Sri Lanka i Ukraina. Niskie wartości (poza wspomnianym Omanem i Turcją) osiągnęły też takie kraje, jak: Mauritius, Dominikana, Wenezuela, Brazylia, Iran, Kolumbia i Tunezja. Zróżnicowana historia tych państw, kultura, sposób zarządzania i podział dochodu narodowego na poszczególne cele niewątpliwie miały tam wpływ zarówno na ogólny poziom rozwoju, jak i na rozwój kapitału społecznego (Kostro, 2005).

W 2012 r. grupa 31 państw zaliczanych do średnio rozwiniętych liczyła 633,9 mln osób i od 1950 r. potroiła liczbę mieszkańców.

KRAJE ŚREDNIO ROZWINIĘTE

Do grupy krajów średnio rozwiniętych zaliczono 15 państw, które osiągnęły wartość *HDI* w granicach 699—654. Czołową pozycję w tej grupie zajęły Chiny, a zamknęły Uzbekistan i Filipiny, zajmujące 114 pozycję na świecie pod względem rozwoju.

Do grupy tej wchodzi Mołdawia, państwo najsłabiej rozwinięte pod względem społeczno-gospodarczym w Europie, ale jednocześnie wyróżniające się wśród państw średnio rozwiniętych najmniejszą nierównością w zakresie dochodów ludności, o czym świadczy różnica 76 punktów między wartością *HDI* i *IHDI* (tabl. 6). Największą nierównością w dochodach oraz w dostępie do szkolnictwa i służby zdrowia spośród wszystkich dotychczas omawianych państw (dla których były dostępne dane) wyróżniała się Boliwia. Różnica między wartością *HDI* i *IHDI* wynosiła 231 punktów, podczas gdy dla Uzbekistanu — 103 i Mongolii — 107, ale już dla Salwadoru — 181 (tabl. 6).

TABL. 6. PODSTAWOWE WSKAŹNIKI POZIOMU ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO W 2012 R. KRAJÓW ŚREDNIO ROZWINIĘTYCH

Ranga	Kraje	<i>HDI</i> 2012	<i>IHDI</i> 2012	Różnica 1—2	<i>GNI</i> <i>per</i> <i>capita</i> 2012	<i>Non-</i> <i>income</i> <i>HDI</i>	Różnica 5—1	Ludność w mln		
								1950	2000	2012
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
101	Chiny	699	543	156	7945	728	29	554,8	1270,0	1350,0
102	Turkmenistan	698	.	.	7782	727	29	1,2	4,5	5,0
103	Tajlandia	690	543	147	7722	715	25	20,6	60,7	66,4
104	Malediwy	688	515	173	7478	715	27	0,1	0,3	0,3
105	Surinam	684	526	158	7327	710	26	0,2	0,4	0,5
106	Gabon	683	550	133	12571	668	-15	0,5	1,2	1,5
107	Salwador	680	499	181	5915	723	43	1,9	6,2	6,1
108	Boliwia	675	444	231	4444	740	65	2,7	8,3	10,2
108	Mongolia	675	568	107	4245	746	71	0,8	2,5	2,7
110	Palestyna	670	.	.	3359	761	91	1,0	3,1	4,3

TABL. 6. PODSTAWOWE WSKAŹNIKI POZIOMU ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO W 2012 R. KRAJÓW ŚREDNIO ROZWIĘTYCH (dok.)

Ranga	K r a j e	HDI	IHDI	Różnica	GNI	Non-	Różnica	Ludność w mln		
		2012	2012	1—2	per	-	5—1	1950	2000	2012
		1	2	3	capita	income	6	7	8	9
				2012	HDI					
111	Paragwaj	669	.	.	4497	730	61	1,5	5,3	6,5
112	Egipt	662	503	159	5401	702	40	21,8	66,5	84,0
113	Mołdawia	660	584	76	3319	747	87	2,3	4,1	3,9
114	Filipiny	654	524	130	3752	724	70	20,0	76,2	93,4
114	Uzbekistan	654	551	103	3201	740	86	6,3	24,7	28,4

U w a g a. Jak przy tabl. 1.

Z r ó d ł o: jak w tabl. 1.

Należy podkreślić, że Boliwia, obok Uzbekistanu (najniższy dochód *per capita* w tej grupie państw), Mołdawii, Palestyny, Filipin i Mongolii, charakteryzowała się niskim dochodem przypadającym na mieszkańca. Dochód ten w Boliwii był przeszło 3-krotnie niższy aniżeli w Gabonie mającym najwyższy dochód spośród państw średnio rozwiniętych. W Chinach, które w tej grupie zajmowały drugie miejsce pod względem wysokości dochodów na mieszkańca, dochód ten był o 37% niższy niż w Gabonie, ale tylko nieco wyższy niż w Turkmenistanie i Tajlandii. Interesujące jest, że nawet w krajach sąsiadujących i znajdujących się do końca 1991 r. w Związku Radzieckim istnieją tak znaczne różnice (przeszło 2-krotne) w dochodach. Przykładem są tu Turkmenistan i Uzbekistan. Różnice te były już pokaźne na początku lat 90. XX w. (Wiatr, 2006). Otóż Turkmenistan wydobywał i eksportował znaczne ilości ropy naftowej i gazu, a liczył przeszło 5-krotnie mniej mieszkańców niż Uzbekistan. Również Gabon miał wysokie dochody dzięki korzystnemu położeniu i eksportowi surowców, co przy małej i niezróżnicowanej etnicznie liczbie mieszkańców oraz stabilnej władzy pozwoliło mu realizować także cele społeczne, dlatego też jest klasyfikowany jako kraj średnio rozwinięty, zajmuje w rankingu wyższą pozycję (106) niż Egipt (112).

Chiny, drugie mocarstwo ekonomiczne świata (Góralczyk, 2013; Starzyk, 2009), mimo trwającej od lat 80. XX w. wysokiej dynamiki wzrostu PKB, ale wcześniej wielu lat opóźnienia w rozwoju, zaliczone zostały do państw średnio rozwiniętych ze względu na bardzo wysokie nierówności w dochodach ludności i duże przestrzenne zróżnicowanie w poziomie rozwoju. Względnie wysokim tempem rozwoju gospodarczego w ostatnich kilkunastu latach odznaczały się Tajlandia i Filipiny. Z kolei wyraźne spowolnienie w rozwoju społeczno-gospodarczym po rewolucji arabskiej w 2011 r. notował Egipt. Można więc stwierdzić, że poza Chinami, które mają obecnie istotny wpływ na kształtowanie się gospodarki światowej, ważną rolę odgrywały też Filipiny, Tajlandia i Egipt, natomiast marginalną pozostałe 11 państw zaliczanych do średnio rozwiniętych. Gabon wyróżniał się wyższą wartością *HDI* ogólnego od *HDI* bezdochodowego. Z kolei Mołdawia, Palestyna, Uzbekistan, Filipiny i Boliwia odznaczały się znaczną przewagą wartości *HDI* bezdochodowego nad *HDI* ogólnym (tabl. 6).

Gdyby za podstawę przyjąć *HDI* bezdochodowe, to spośród tej grupy państw najwyższą pozycję zajęłaby Palestyna, a po niej Mołdawia, Mongolia, Uzbekistan i Boliwia. Końcowe miejsce zająłby Gabon, następnie Egipt i Surinam. W 2012 r. w państwach średnio rozwiniętych żyło 1663,2 mln ludzi, w tym 81,2% w Chinach.

PAŃSTWA PONIŻEJ ŚREDNIO ROZWIŃIĘTYCH

13 państw osiągających wartość *HDI* w przedziale 600—649 zaliczono do grupy poniżej średnio rozwiniętych. Trzy z nich, ze względu na posiadany potencjał demograficzny odgrywają rolę międzynarodową, są to Indonezja (w 2012 r. 4 miejsce w świecie), Wietnam (14) i RPA (26) (tabl. 7), natomiast dalsze pozycje zajmowały ze względu na nominalną wartość PKB.

TABL. 7. PODSTAWOWE WSKAŹNIKI POZIOMU ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO W 2012 R. KRAJÓW PONIŻEJ ŚREDNIO ROZWIŃIĘTYCH

Ranga	K r a j e	<i>HDI</i> 2012	<i>IHDI</i> 2012	Różnica 1—2	<i>GNI</i> <i>per</i> <i>capita</i> 2012	<i>Non-</i> <i>income</i> <i>HDI</i>	Różnica 5—1	Ludność w mln		
								1950	2000	2012
								7	8	9
116	Syria	648	515	133	4674	692	44	3,5	16,5	21,0
117	Mikronezja	645	.	.	3352	719	74	0,0	0,1	0,1
118	Gujana	636	514	122	3387	703	67	0,4	0,7	0,7
119	Botswana	634	.	.	13102	596	-38	0,4	1,7	2,1
120	Honduras	632	458	174	3426	695	63	1,5	6,2	7,9
121	Indonezja	629	514	115	4154	672	43	79,5	211,7	245,0
121	Kiribati	629	.	.	3079	701	72	0,0	0,1	0,1
121	RPA	629	.	.	9594	608	-21	13,7	45,4	51,2
124	Vanuatu	626	.	.	3960	672	46	0,0	0,2	0,3
125	Kirgistan	622	516	106	2009	738	116	1,7	5,0	5,6
125	Tadżykistan	622	507	115	2119	731	109	1,5	6,2	7,8
127	Wietnam	617	531	86	2970	686	69	27,4	79,1	89,0
128	Namibia	608	344	264	5973	611	3	0,5	1,9	2,1

U w a g a. Jak przy tabl. 1.

Ź r ó d ł o: jak w tabl. 1.

Pod względem wartości *HDI* najwyżej notowana była Syria i Mikronezja, a najniżej Namibia, która jednocześnie charakteryzowała się największą rozbieżnością między wskaźnikiem *HDI* i *IHDI*. Najmniejsze różnice między tymi wskaźnikami wystąpiły w b. państwach bloku komunistycznego, które charakteryzowały się też w tej grupie najniższymi dochodami *per capita*. Najwyższy dochód *per capita* wystąpił w Botswanie (oraz RPA) i przewyższał 6-krotnie dochód osiągnięty w Kirgistanie, zróżnicowanie zatem między państwami w zakresie wysokości dochodów było o wiele wyższe niż wskazywały wartości *HDI*, uwzględniające wskaźniki dotyczące oświaty i długości życia miesz-

kańców. Wzrost dochodów może następować szybciej niż poprawa w dostępie do oświaty i służby zdrowia, natomiast postęp w wykształceniu ludności oraz w dostępie do służby zdrowia powoduje wydłużanie się przeciętnego trwania życia mieszkańców i przyczynia się do wzrostu ich efektywności.

Poziom zróżnicowania rozwoju państw w danej grupie klasyfikacyjnej lepiej odzwierciedla wartość wyrażoną w *IHDI*⁵ niż w *HDI*. Przykładowo, w ramach grupy krajów poniżej średnio rozwiniętych, rozpiętość między Syrią i Namibią w wartości *HDI* wynosiła 40 punktów na korzyść Syrii, a wartość *IHDI* — 171 punktów. Z kolei między Syrią i Wietnamem różnica w wartości *HDI* wynosiła 31 punktów, a w *IHDI* 16 punktów na korzyść Wietnamu, gdzie występowały mniejsze nierówności społeczne. Wskaźnik *HDI* wskazuje, że Indonezja reprezentuje wyższy poziom rozwoju niż np. Wietnam (o 12 punktów), ale wskaźnik *IHDI* odwrotnie — to Wietnam osiągnął o 17 punktów wyższy poziom od Indonezji.

Im większa różnica w wartości wskaźnika *HDI* bezdochodowego od wskaźnika *HDI* ogólnego, tym w większym stopniu dochody wpływają na rozwój kapitału społecznego. Prym pod tym względem wiodły dwie b. republiki wchodzące w skład ZSRR oraz małe kraje: Mikronezja, Kiribati i Gujana, a także Wietnam. Odwrotna sytuacja istniała w Botswanie i RPA, gdzie wartości *HDI* ogólnego były wyższe od bezdochodowego.

W 2012 r. kraje klasyfikowane jako poniżej średnio rozwiniętych skupiały na swym terytorium 432,3 mln osób. Od 1950 r. liczba mieszkańców wzrosła w tych krajach przeszło 3-krotnie.

PAŃSTWA SŁABO I BARDZO SŁABO ROZWINIĘTE

Do państw słabo rozwiniętych, osiągających wartość *HDI* w przedziale 599—550 zaliczono 9 państw. Wśród nich znalazły się Indie, drugie co do wielkości pod względem liczby mieszkańców państwo na świecie. W państwach zaliczonych do tej grupy występowała duża rozbieżność między wartością *HDI* i *IHDI*, przy czym największa w Gwatemali, a najmniejsza w Indiach. Państwa te charakteryzowało bardzo duże zróżnicowanie dochodów przypadających na mieszkańca, przy czym najwyższe osiągnięto w Gwinei Równikowej, a najniższe w Ghanie (tabl. 8). Różnica w dochodach między tymi afrykańskimi państwami była prawie 13-krotna, natomiast w wartości *HDI* zaledwie dwupunktowa. Przewidywane wysokie dochody Gwinei Równikowej nie wpłynęły jeszcze na poziom oświaty i długość życia jej mieszkańców. Przeciętna, przewidywana długość życia urodzonego noworodka w Ghanie wynosiła 64,6 roku, w Gwinei Równikowej 51,4 roku, a liczba lat spędzonych przez dzieci w szkole (*mean yars schooling*) w tych krajach wynosiła odpowiednio: 7,0 i 5,4. Czyli czynniki społeczne decydowały o wyższej wartości *HDI* w Ghanie niż w Gwinei Równikowej.

⁵ Brak danych statystycznych dla wielu krajów z zakresu dochodów, w dostępie do oświaty i służby zdrowia nie pozwolił na obliczenie tego wskaźnika dla wszystkich państw.

TABL. 8. PODSTAWOWE WSKAŹNIKI POZIOMU ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO W 2012 R. WEDŁUG KRAJÓW

Ranga	Kraje	HDI	IHDI	Różnica 1—2	GNI per capita 2012	Non- -income HDI	Różnica 5—1	Ludność w mln		
		2012	2012					1950	2000	2012
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
Kraje słabo rozwinięte										
129	Nikaragua	599	434	165	2551	671	72	1,3	5,1	6,0
130	Maroko	591	415	176	4384	608	17	9,0	28,8	32,0
131	Irak	590	.	.	3557	623	33	5,3	25,0	33,0
132	Republika Zielonego Przylądka	586	.	.	3609	617	31	0,1	0,4	0,5
133	Gwatemala	581	389	192	4235	596	15	3,1	11,2	15,1
134	Timor Wschodni	576	386	190	5446	569	-7	0,4	0,8	1,1
135	Ghana	558	379	179	1684	646	88	5,2	20,1	25,0
136	Gwinea Równikowa	554	.	.	21715	463	-91	0,2	0,4	0,7
136	Indie	554	392	162	3285	575	21	372,0	1046,0	1235,0
Kraje bardzo słabo rozwinięte										
138	Kambodża	543	402	141	2095	597	54	4,3	12,8	15,0
138	Laos	543	409	134	2435	584	41	1,5	5,2	6,5
140	Bhutan	538	430	108	5246	516	-22	0,2	0,5	0,7
141	Suazi	536	346	190	5104	515	-21	0,3	1,0	1,2
142	Kongo	534	368	166	2934	553	19	0,8	3,2	4,0
143	Wyspy Salomona	530	.	.	2172	572	42	0,1	0,4	0,6
144	Wyspy Św. Tomasa i Książęce	525	358	167	1864	579	54	0,1	0,1	0,2
145	Kenia	519	344	175	1541	588	69	6,1	30,2	43,0
146	Bangladesz	515	374	141	1785	567	52	43,8	139,4	145,0
146	Pakistan	515	356	159	2566	534	19	37,0	144,0	190,0
148	Angola	508	285	223	4812	479	-29	4,1	13,9	21,0

U w a g a. Jak przy tabl. 1.
Z r ó d ł o: jak w tabl. 1.

W grupie państw słabo rozwiniętych istniały duże różnice między wartością *HDI* ogólnego i *HDI* bezdochodowego. W Gwinei Równikowej i Timorze Wschodnim wartość *HDI* ogólnego przewyższała wartość *HDI* bezdochodowego. Z kolei Ghana i Nikaragua odznaczały się znaczną przewagą wartości *HDI* bezdochodowego nad *HDI* ogólnym. Do grupy tej zaliczono co prawda niewielką liczbę państw, ale zamieszkiwało je przeszło 1,3 mld ludności.

Najwyższą wartość *HDI* w grupie państw bardzo słabo rozwiniętych uzyskała Kambodża, a *IHDI* — Bhutan. Najwyższe dochody *per capita* wystąpiły w Bhutanie, Suazi i Angoli, a najniższe w Kenii i Bangladeszu. Dochody w Bhutanie były 3-krotnie wyższe niż w Kenii. W Angoli, Suazi i Bhutanie wysokość osiągniętych dochodów *per capita* nie miała wpływu na kapitał społeczny, o czym świadczy wyższa wartość *HDI* ogólnego od *HDI* bezdochodowego.

Cechą charakterystyczną państw zarówno słabo, jak i bardzo słabo rozwiniętych jest wysoka dynamika wzrostu liczby mieszkańców. W latach 1950—2012 liczba ludności w krajach słabo rozwiniętych wzrosła prawie 3,5 razy, zaś w bar-

dzo słabo rozwiniętych przeszło 4-krotnie. Przy tak wysokim przyroście naturalnym wypracowany dochód musi być przeznaczony na zaspokojenie podstawowych potrzeb.

KRAJE UBOGIE I BIEDNE

Państwa ubogie to takie, gdzie wartość *HDI* wynosi 499—450, a wartość *IHDI* nie przekracza 350. Ponadto dochód na mieszkańca kształtuje się na ogół w granicach 1000—2500 USD. Warunek taki spełniało 14 państw.

TABL. 9. PODSTAWOWE WSKAŹNIKI POZIOMU ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO W 2012 R. WEDŁUG KRAJÓW

Ranga	K r a j e	<i>HDI</i> 2012	<i>IHDI</i> 2012	Różnica 1—2	<i>GNI</i> <i>per</i> <i>capita</i> 2012	<i>Non-</i> <i>income</i> <i>HDI</i>	Różnica 5—1	Ludność w mln		
		1	2	3	4	5	6	1950	2000	2012
Kraje ubogie										
149	Birma	498	.	.	1817	537	39	17,2	46,0	55,0
150	Kamerun	495	330	165	2114	520	25	4,5	15,9	20,7
151	Madagaskar	483	335	148	828	601	118	4,2	16,2	22,0
152	Tanzania	476	346	130	1383	527	51	7,6	33,8	48,0
153	Nigeria	471	276	195	2102	482	11	34,0	125,0	167,0
154	Senegal	470	315	155	1853	501	31	2,5	10,5	13,0
155	Mauretania	467	306	161	2174	473	6	0,7	2,5	3,3
156	Papua-Nowa Gwinea	466	.	.	2386	464	-2	1,8	5,4	7,2
157	Nepal	463	304	159	1137	526	63	8,6	24,4	27,0
158	Lesoto	461	296	165	1879	476	15	0,7	1,8	2,0
159	Togo	459	305	154	928	542	83	1,3	5,4	6,5
160	Jemen	458	310	148	1820	474	16	4,3	18,2	26,0
161	Haiti	456	273	183	1070	521	65	3,2	8,6	9,8
161	Uganda	456	303	153	1168	511	55	5,2	24,7	33,6
Kraje biedne										
163	Zambia	448	283	165	1358	483	35	2,4	10,4	13,7
164	Dżibuti	445	285	160	2350	435	-10	0,1	0,7	0,9
165	Gambia	439	.	.	1731	448	9	0,3	1,4	1,9
166	Benin	436	280	156	439	459	23	2,0	7,2	9,4
167	Rwanda	434	287	147	1147	476	42	2,2	8,2	11,3
168	Wybrzeże Kości Słoniowej	432	265	167	1593	444	12	1,6	17,0	22,0
169	Komory	429	.	.	986	484	55	0,2	0,7	0,7
170	Malawi	418	287	131	774	492	74	2,9	11,6	16,0
171	Sudan	414	.	.	848	405	-9	9,2	33,3	47,0

U w a g a. Jak przy tabl. 1.
Ź r ó d ł o: jak w tabl. 1.

W 2012 r. w krajach ubogich zamieszkiwało 441 mln ludności. Pod względem wartości *HDI* przodowały Birma i Kamerun, a końcowe zajęły Uganda oraz Haiti, najuboższe państwo obu Ameryk, nawiedzone silnym trzęsieniem ziemi w 2010 r.

Cechą charakterystyczną krajów ubogich, podobnie jak i słabo oraz bardzo słabo rozwiniętych są duże nierówności społeczne. Potwierdzają to różnice w wartościach *HDI* i *IHDI* oscylujące w granicach 130 (Tanzania) i 195 (Nigeria), podczas gdy dla przykładu np. w krajach bardzo wysoko rozwiniętych rzadko przekraczały 100 (Włochy — 105) lub w najwyżej rozwiniętych 150 (Korea Płd. — 151). Najniższymi przeciętnymi dochodami *per capita* dysponowali mieszkańcy Kamerunu, Togo i Haiti. W państwach tych dzienny dochód na mieszkańca nie przekraczał 3 USD, podczas gdy w Nigerii, Mauretanii i Kamerunie — 6 USD.

Pod względem wartości *HDI* bezdochodowego najwyżej spośród państw ubogich sklasyfikowano Madagaskar. O wiele niższą pozycję zajęło Togo, a następnie Birma i Tanzania, końcowe miejsce przypadło Papui-Nowej Gwinei, gdzie *HDI* ogólne przewyższało *HDI* bezdochodowe. Również w Mauretanii, Nigerii i Jemenie wpływ dochodów miał minimalny wpływ na kapitał społeczny, o czym świadczyła różnica między wartością *HDI* bezdochodowego i *HDI* ogólnego.

Do krajów biednych zakwalifikowano te, w których wartość *HDI* wynosiła 449—400, a *IHDI* nie przekraczał 300. Ponadto przeciętny dochód na mieszkańca wynosił poniżej 2000 USD (z wyjątkiem małego Dżibuti). W grupie państw biednych znajdowało się ich 9 (a właściwie 10, jeśli z Sudanu wydzieli się Sudan Południowy⁶, który uzyskał status państwa od lipca 2012 r.). W 2012 r. w krajach biednych zamieszkiwało 123 mln ludności.

W krajach ubogich i biednych jest wysoki udział ludności, której dochody liczone w sile nabywczej wynoszą poniżej 1,25 USD dziennie. W Kamerunie odsetek takich osób w latach 2002—2011 wynosił 9,6, w Dżibuti — 18,8, w Mauretanii — 23,4, w Senegal — 33,5, w Lesoto — 43,4, w Ugandzie — 51,5, w Nigerii — 68,0, w Zambii — 68,5, w Malawi — 73,9 i na Madagaskarze — 81,3. Ale i w Indiach, zaliczanych do grupy państw słabo rozwiniętych, co trzeci mieszkaniec dysponował dziennie kwotą poniżej 1,25 USD, w Bangladeszu 43,3% obywateli miało taki dochód, podczas gdy na Filipinach — 18,4%, a w RPA już tylko 13,8.

W porównaniu do państw najwyżej i wysoko rozwiniętych, w krajach ubogich, biednych i najbiedniejszych mediana wieku jest 2-krotnie niższa. Oznacza to jednocześnie krótszą aktywność zawodową i minimalny wpływ na rozwój kraju, społeczeństwo bowiem ponosi olbrzymie koszty związane z reprodukcją ludności. Krótki okres aktywności zawodowej (do tego dochodzi niewykorzystanie zasobów pracy na skutek niedoboru miejsc pracy) często nie pozwala na zwrot tych kosztów, co utrudnia tym państwom wyrwanie się z ubóstwa czy biedy. Bardzo niskie dochody przypadające na mieszkańca nie pozwalają na gromadzenie oszczędności, a więc państwo nie ma środków na inwestycje, które są czynnikiem rozwoju.

Z 9 krajów biednych, najwyżej z nich pod względem wartości *HDI* ogólnego sklasyfikowano Zambię, a następnie Dżibuti i Gambię, najniżej Sudan, Malawi

⁶ Wartości *HDI* w przypadku Sudanu Południowego będą niższe niż całego Sudanu. Poza szacunkową liczbą mieszkańców (10 mln) i PKB, który był określany w 2011 r. na 18,0 mld USD, a w 2012 r. na 10,2 mld, brakuje innych danych statystycznych.

i Komory. Biorąc pod uwagę wartości *HDI* bezdochodowe, to najwyższą pozycję osiągnęło Malawi, natomiast Sudan oraz Dżibuti zajęły końcowe miejsca w wartości *HDI* bezdochodowym. W krajach ubogich w latach 1950—2012 liczba ludności wzrosła 4,5 razy, a w krajach biednych prawie 6 razy.

PAŃSTWA NAJBIEDNIEJSZE

Do grupy najbiedniejszych zakwalifikowano 16 państw, z których tylko Afganistan jest położony na kontynencie azjatyckim, pozostałe państwa leżą na kontynencie afrykańskim. W krajach tych zamieszkiwało 322 mln ludności, czyli 4,58% ogółu.

Spośród krajów najbiedniejszych najwyżej z tej listy usytuowały się: Zimbabwe, Etiopia, Liberia i Afganistan, najniżej zaś oprócz Nigru — Demokratyczna Republika Konga, Mozambik i Czad. W większości tych państw nędza została spowodowana przede wszystkim wewnętrznymi niepokojami i wojnami wywołanymi na tle etnicznym, religijnym, jak też ukrytą lub jawną interwencją państw trzecich, w celu rozszerzenia strefy wpływów. Różnica w wartości ogólnej *HDI* między Zimbabwe i Nigrem wynosiła 97 punktów, zaś w *HDI* bezdochodowym — 229 i w *IHDI* — 84 punkty.

TABL. 10. PODSTAWOWE WSKAŹNIKI POZIOMU ROZWOJU SPOŁECZNO-OSPODARCZEGO W 2012 R. NAJBIEDNIEJSZYCH KRAJÓW ŚWIATA

Ranga	Kraje	<i>HDI</i>	<i>IHDI</i>	Różnica	<i>GNI</i>	<i>Non-</i>	Różnica	Ludność w mln		
		2012	2012	1—2	<i>per capita</i>	<i>income</i>	5—1	1950	2000	2012
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
172	Zimbabwe	397	284	113	424	542	145	2,7	12,6	12,6
173	Etiopia	396	269	127	1017	425	29	18,4	69,4	84,5
174	Liberia	388	251	137	480	502	114	0,8	3,1	4,0
175	Afganistan	374	.	.	1000	393	19	8,1	20,7	27,0
176	Gwinea-Bissau	364	213	151	1042	373	9	0,5	1,4	1,6
177	Sierra Leone	359	210	149	881	380	21	1,9	4,5	6,2
178	Burundi	355	.	.	544	423	168	2,4	6,7	9,0
178	Gwinea	355	217	138	941	368	13	2,6	8,2	10,5
180	Republika Środkowo-afrykańska	352	209	143	722	386	34	1,3	3,9	5,1
181	Erytrea	351	.	.	531	418	67	1,1	3,7	5,6
182	Mali	344	.	.	853	359	15	3,3	10,0	16,0
183	Burkina Faso	343	226	117	1202	332	-11	4,0	11,9	17,0
184	Czad	340	203	137	1258	324	-16	2,4	8,5	12,5
185	Mozambik	327	220	107	906	327	0	6,4	18,2	24,0
186	Demokratyczna Republika Konga (d. Zair)	304	183	121	319	404	100	12,2	60,7	70,0
187	Niger	304	200	104	701	313	9	2,2	11,2	16,8

U w a g a. Jak przy tabl. 1.

Ź r ó d ł o: jak w tabl. 1.

Dane zawarte w tabl. 10 wskazują na znaczne nierówności społeczne występujące w tych państwach, przy czym największe w Gwinei-Bissau i Sierra Leone. Charakterystyczną właściwością państw najbiedniejszych jest niski dochód przypadający na mieszkańca, nieprzekraczający 1300 USD. Najniższy dochód notowano w Demokratycznej Republice Konga, Zimbabwe i Liberii, a najwyższy w Czadzie, Burkina Faso, Etiopii i Gwinei-Bissau. W Czadzie i Burkina Faso wartość *HDI* ogólnego była wyższa od *HDI* bezdochodowego, w Mozambiku wartości obu wskaźników były równe, zaś wartość *HDI* bezdochodowego była tylko nieco wyższa od *HDI* ogólnego w Nigrze, Gwinei-Bissau, Mali i Afganistanie.

W największym stopniu wysokość dochodu *per capita* decydowała o wzroście kapitału ludzkiego w Burundi, Zimbabwe, Liberii i Demokratycznej Republice Konga. W większości tych państw przeciętny dzienny dochód niewiele przekraczał 1 USD. Biorąc pod uwagę nierówności w podziale dochodu występujące między różnymi warstwami społeczności, zdecydowana większość ludności miała do dyspozycji na dzieńne zaspokojenie potrzeb nie więcej niż jednego dolara. Przykładowo, w Burundi 81% mieszkańców dysponowało dochodami dziennymi wynoszącymi poniżej 1,25 USD, w Czadzie takiej ludności było 62%, w Gwinei — 43%, w Mali — 50%, w Nigrze — 44%. Ludność tych państw wyróżniała się nadal wysokim przyrostem naturalnym, przekraczającym 20‰, dlatego społeczeństwa tych państw ponosiły wysokie koszty związane z reprodukcją ludności. Znaczna część ludności jednak nie dożywa wieku produkcyjnego, stąd niska mediana wieku, która nie przekraczała 18 lat.

Podsumowanie

Analiza danych zawartych wskazuje na ogromne różnice w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego na świecie. Przyczyn rozpiętości w rozwoju jest bardzo wiele (Sen, 2000). Jednym z czynników niskiego poziomu rozwoju państw jest nadmierny przyrost naturalny ludności, powiększający zasoby pracy, które nie są należycie wykorzystane ze względu na niedostatek kapitału, brak miejsc pracy i silną konkurencję międzynarodową.

We współczesnym świecie mamy do czynienia ze swoistym paradoksem. Z jednej strony istnieje olbrzymia podaż produktów, zaś z drugiej strony niezaspokojone podstawowe potrzeby licznej rzeszy ludności (Orłowski, 2011). Rozwiązanie tego paradoksu możliwe jest poprzez uczestnictwo pracujących w podziale wypracowanego dochodu i zmniejszenie luki dochodowej między najbogatszymi oraz grupą biednych i najbiedniejszych. Dotychczas dystans między bogatymi i biednymi jednak rośnie (Sopoćko, 2012), ale mimo tego następuje na świecie pewien postęp, którego oczywiście większość społeczeństwa nie dostrzega, za mało bowiem z niego korzysta.

LITERATURA

- Chang Ha-Joon (2011), *Tego ci nikt nie powie o kapitalizmie*, „Gazeta Wyborcza” z 31.12.2011
- Góralczyk B. (2013), *Czy Chiny zdominują świat*, [w:] L. Pastusiak (red.), *Perspektywy nowego ładu światowego*, Akademia Finansów i Biznesu Vistula, Warszawa
- Kleiber M. (2014), *Jak mierzyć dobrobyt*, „Rzeczpospolita” z 8 maja
- Kołodko G. W. (2014), *Emancypacja gospodarki i społeczeństwa*, „Rzeczpospolita” z 11 kwietnia
- Kostro K. (2005), *Kapitał społeczny w teorii ekonomicznej*, „Gospodarka Narodowa”, nr 7 i 8, SGH
- Kotyński J. (2013), *Wzrost o wielu prędkościach i awans krajów o gospodarkach wschodzących w XXI wieku*, [w:] Pastusiak L. (red.), *Źródła i konsekwencje niestabilności współczesnego świata*, Akademia Finansów i Biznesu Vistula, Warszawa
- Kuciński K. (1999), *Gospodarka współczesnego świata*, „Wielka Encyklopedia Geografii Świata”, t. XVI, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań
- Mijakowska J. (1994), *Postęp społeczny — Polska w rankingu światowym*, „Wiadomości Statystyczne”, nr 6
- Millet D., Toussaint E. (2012), *Kryzys zadłużenia i jak z niego wyjść*, przełożył Zalega D., Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa
- Młodak A. (2006), *Analiza taksonomiczna w statystyce regionalnej*, DIFIN, Warszawa
- Nowak L. (1999), *Miejsce Polski w świecie — na podstawie Raportu o Rozwoju Społecznym 1999*, „Wiadomości Statystyczne”, nr 10
- Orłowski W. (2011), *Świat do przeróbki. Spekulanci, bankruci, giganci i rywale*, Agora, Warszawa
- Rakowski W. (2007), *Przestrzenne zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego na świecie*, „Rocznik Żyrardowski” poświęcony sprawom globalnym, regionalnym, lokalnym, t. V, Wyższa Szkoła Rozwoju Lokalnego, Żyrardów
- Sen Amartya (2000), *Nierówności. Dalsze rozważania*, tłumaczenie I. Topińska przy współpracy Macieja Kochanowicza, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Kraków-Warszawa
- Sopoćko A. (2012), *Gra finansowa — stagnacja czy wzrost bogatego świata?*, „Economista”, nr 4
- Starzyk K. (2009), *Zagraniczna polityka ekonomiczna w procesie rynkowej transformacji gospodarki. Przypadek Chin*, Wydawnictwo PLACET, Warszawa
- Śledziwska K., Witkowski B. (2012), *Światowy kryzys gospodarczy a handel międzynarodowy*, „Economista”, nr 4
- The Rise of the South: Human Progress in Diverse World* (2013), Human Development Report, Published for the United Nations Development Programme, New York
- Ward J. H. (1963), *Hierarchical grouping to optimize an objective function*, „Journal of the American Statistical Association”, No. 58
- Wiater J. J. (2006), *Europa pokomunistyczna. Przemiany państw i społeczeństw po 1989 roku*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa
- World Population Prospects: The 2006 Revision* (2009), UND of Economic and Social Affairs, New York

SUMMARY

Based on the Human Development Report 2013 the author presents classification of the countries taking into account HDI value in 2012, non-income HDI and the IHDI (Inequality — Adjusted Human Development Index). IHDI reflects

disparities in the income distribution. 187 states of the report are divided into 12 groups by the HDI total value.

РЕЗЮМЕ

Основной целью статьи является разработка актуальной типологии стран по уровню социально-экономического развития на основе Human Development Report от 2013 г. Разработка представляет классификацию государств в отношении к полученному значению общего показателя HDI (Human Development Index), бездоходного HDI (non-income) и показателя IHDI (Inequality — Adjusted), учитывающего неравенства в распределении доходов. Обследованим было охвачено 187 стран, которые были разделены на 12 групп по общему HDI.